

УДК 338.47:656.2(477)

РЕФОРМУВАННЯ КРАЇНИ, ЯК ГОЛОВНА СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Чередниченко О. Ю., докторант, к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

В статті обґрунтовано необхідність проведення реформ усіх складових життєдіяльності суспільства та держави, в тому числі сектору безпеки. Визначені основні сфери загроз національній безпеці України. Встановлено, що ефективність дій влади щодо забезпечення національної безпеки має оцінюватися з точки зору реалізації завдань та пріоритетів, визначених стратегією національної безпеки України. У зв'язку з цим в статті проаналізовано існуюче становище із станом забезпечення національної безпеки в державі. Підтверджена необхідність реформування різних сфер країни, наведено бачення щодо шляхів подолання загроз.

Ключові слова: національна безпека, реформування країни, ризики, потенційні загрози, пріоритети діяльності, стратегія національної безпеки, консолідованість, конфлікти, національні інтереси.

РЕФОРМИРОВАНИЕ СТРАНЫ, КАК ГЛАВНАЯ СТРАТЕГИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ УГРОЗ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

Чередниченко А. Ю., докторант, к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

В статье обоснована необходимость проведения реформ всех составляющих жизнедеятельности общества и государства, в том числе сектора безопасности. Определены основные сферы угроз национальной безопасности Украины. Установлено, что эффективность действий власти относительно обеспечения национальной безопасности должна оцениваться с точки зрения реализации задач и приоритетов, определенных стратегией национальной безопасности Украины. В связи с этим в статье проанализировано существующее положение с состоянием обеспечения национальной безопасности в государстве. Подтверждена необходимость реформирования различных сфер страны, приведено видение путей преодоления угроз.

Ключевые слова: национальная безопасность, реформирование страны, риски, потенциальные угрозы, приоритеты деятельности, стратегия национальной безопасности, консолидированность, конфликты, национальные интересы.

REFORM THE COUNTRY AS THE MAIN STRATEGY TO OVERCOME THREATS TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE AT THE PRESENT STAGE OF DEVELOPMENT OF THE STATE

*Cherednichenko O. U., Candidate of Economic Sciences, associate professor
(USU of RT)*

The article examines the situation in the sphere of unlawful interference in railway operation. The types of potential threats from unauthorized interference: stealing, explosions, damage by hazardous substances, blocking, capture. The main factors facilitating unauthorized interventions in the financial and economic, personnel, technical, technological, military, legal, organizational and administrative subsystems of the mechanism of economic security of PJSC "Ukrzaliznytsia". The conclusion is made about necessity of new approaches, methods and mechanisms of combating unauthorized interference in the work of railway transport taking into account international experience and Ukrainian realities, scientific approaches and analyses available own experience. It proposes a set of measures aimed at improvement works to confront and neutralize threats from unauthorized interference in rail transport, among which are the necessity of an organizational structure of safety management and training in the sphere of ensuring economic safety on a railway transportation.

Keywords: *national security, reforming the country's risks, threats, priorities, national security strategy, consolidation, conflict, national interests.*

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Загострення глобальних і регіональних негативних проявів соціально-економічного та соціально-політичного характеру, що підсилюють ймовірність виникнення міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів, міжнародного тероризму та екологічних катастроф, підвели людство до розуміння необхідності комплексної протидії небезпекам, ризикам і викликам як на національному, так і на міждержавному рівнях. Проблеми національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя.

Термін «національна безпека» став використовуватися в США ще в першій половині минулого століття. Його офіційно було застосовано президентом США Теодором Рузвельтом у своєму посланні конгресу в 1934 році, в якому він обґрунтовував контролювання зони майбутнього Панамського каналу

інтересами національної безпеки США [1]. Основні ідеї сучасного розуміння національної безпеки було викладено у "Законі про національну безпеку", прийнятому у США 1947 р.

У державах сучасного світу національна безпека стала своєрідним категоричним імперативом зовнішньої, внутрішньої та військової політики. Незважаючи на це, поняття національної безпеки залишається терміном із багатьма значеннями. Історично і політично тривалий період більша частина території України перебувала під впливом євразійської соціально-культурної традиції, перебуваючи у складі Російської, потім Радянської імперії. Національна ментальність виявилася розщепленою, не було єдиних геополітичних пріоритетів, національних інтересів, єдиної національної стратегії.

Загалом питання про адекватність системи національної безпеки України сучасним реаліям залишається остаточно не вирішеним і в науково-теоретичному, і в практичному аспектах. Події на

міжнародній арені, військова агресія з боку окремих держав, а також докорінні зміни у суспільно-політичному та економічному житті всередині України призвели до переосмислення концептуальних підходів у сфері національної безпеки.

У країнах Європейського Союзу зараз теж відбувається зміна поглядів на національну безпеку, причому увага сфокусовується переважно на терористичній та воєнній небезпеці. Каталізатором цього виступили глобальна фінансова та міграційна кризи, розв'язання військових конфліктів в окремих регіонах світу.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» зазначається, що: «Національна безпека України – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, сучасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених поняття національної безпеки подано в різних термінологічних інтерпретаціях, але разом з тим їхня сутність, загалом, відповідає поняттю, викладеному в законі України «Про основи національної безпеки України».

Розглядом вказаної проблеми займаються такі вчені як Богданович В.Ю., Семенченко А.І., Єгоров Ю.В., Бортник О.О., Дикань В.Л., Захаров О.І., Пригунов П.Я., Вавринчук М.П. [1, 3-5] та інші. В їх роботах і публікаціях, що присвячені як національній безпеці так і її окремих сегментів досліджуються досить багато питань в цьому напрямку та пропонуються шляхи їх подолання.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на

значну кількість досліджень, публікацій та наукових робіт з проблем забезпечення національної безпеки (яка включає і економічну, і військову, і гуманітарну складову та інші сегменти) залишається багато невирішених проблем які ускладнюються відсутністю системності, скоординованості та єдиних поглядів, а також обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення і впровадження сучасних методів та моделей забезпечення національної безпеки. Все це і зумовило актуальність запропонованого дослідження.

Формування цілей статті.

Метою статті є дослідження загроз національній безпеці України на сучасному етапі розвитку країни та надання пропозицій щодо пріоритетних напрямків діяльності в сфері забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу.

Виклад матеріалу варто почати з чіткого визначення суб'єктів, об'єктів забезпечення національної безпеки та основних сфер загроз національній безпеці держави.

Правову основу у сфері національної безпеки України складають Конституція, інші закони України, міжнародні договори та нормативно-правові акти.

Так, відповідно до закону України «Про основи національної безпеки України», Стратегії національної безпеки України та інших нормативно-правових актів *суб'єктами забезпечення національної безпеки є* [2]: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України та

інші військові формування, утворені відповідно до законів України; громадяни України, об'єднання громадян.

Основними об'єктами національної безпеки є:

- конституційні права та свободи людини і громадянина;
- суспільство, його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси;
- конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність держави;
- нація та інші національні спільноти, її самобутність та чинники саморозвитку;
- природа, природне середовище та його безпосередній стан.

Основними принципами забезпечення національної безпеки є [2]:

- пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
- верховенство права;
- пріоритет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів;
- своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;
- використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

Національна безпека є системою оптимізації взаємовідносин між усвідомленими загрозами та ресурсами, що має суспільство для протидії цим загрозам. Загрози для суспільства є завжди, а рівень захищеності від них ніколи не буває максимальним. Тому

національна безпека є динамічним засобом досягнення і підтримки балансу між реальними та потенційними загрозами, з одного боку, та здатністю суб'єкта протидіяти їм, з іншого. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

В даний час Україна знаходиться в умовах досить непростої міжнародної і внутрішньої обстановки.

Основні сфери загроз національній безпеці України показані на рисунку.

Розглянемо більш детально наведені вище загрози.

У зовнішньополітичній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;
- спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав,
- військово-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, перш за все біля кордонів України.

У сфері державної безпеки основними реальними та потенційними загрозами є:

- розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб;
- посягання з боку організацій, окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;
- поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності;
- злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, перш за все розповсюдження: міжнародного

тероризму; загроза використання збройних формувань та намагання терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України; можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих

збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань та правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України.



Рис. Основні сфери загроз національній безпеці України
складено за [6-10]

У військовій сфері та сфері безпеки державного кордону України основними реальними та потенційними загрозами є [2]:

- розповсюдження зброї масового ураження і засобів її доставки;
- недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності:
- нелегальна міграція;
- втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами;
- нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань

військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, яке склалося;

- недостатній рівень забезпечення військовою та спеціальною технікою і озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує зниженням їх боєздатності;
- недостатнє фінансове забезпечення програм реформування Воєнних організацій та оборонно-промислового комплексу України;
- незавершеність договірно-правового стану оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України.

У внутрішньополітичній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції та законів України, прав і свобод людини і громадянина, в тому числі при проведенні виборчих кампаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконанням законів України;

- можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та прояви екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад;

- загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України;

- структурна і функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці.

В економічній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- значне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку;

- нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави;

- відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам;

- зростання кредитних ризиків;

- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення;

- критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;

- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;

- неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці;

- неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання, що створює загрозу енергетичній безпеці держави;

- «олігархізація» національної економіки та переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.

У соціальній та гуманітарній сферах основними реальними та потенційними загрозами є:

- невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам;

- неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;

- криза системи охорони здоров'я та соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення;

- загострення демографічної кризи.

У науково-технологічній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинених країн;

- неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності;

- низька конкурентоспроможність продукції;

- нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від

іноземної технічної і технологічної експансії;

- зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств, незадовільний рівень оплати науково-технічної роботи, падіння її престижу, недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності;

- відтік вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України.

В екологічній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- техногенна переважаність території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характерів;

- нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як не відновлюваних, так і відновлюваних;

- неподоланність негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи;

- погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості води:

- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів;

- неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;

- небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму;

- застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних

відходів.

В інформаційній сфері основними реальними та потенційними загрозами є [12, 13]:

- розв'язання «інформаційної» війни з боку сусідньої держави, намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації;

- окремі спроби обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;

- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм (кібертероризм);

- передумови до розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави.

Подолання вказаних викликів, а точніше їх мінімізація, можливе шляхом реалізації виваженої державної політики національної безпеки, яка передбачає затвердження основ національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави, формування соціально орієнтованої ринкової економіки, зміцнення науково-технологічного потенціалу, забезпечення інноваційного розвитку, зростання рівня життя і добробуту населення, забезпечення інформаційної безпеки, екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності суспільства.

Головними напрямками забезпечення національної безпеки є наступні:

- досягнення національної єдності та консолідації суспільства через формування національної ідентичності, поширення ідей спільної історичної долі, продовження реформування політичної системи, розвиток політичних комунікацій;

- підвищення ефективності системи державного управління та місцевого самоврядування через удосконалення конституційного

регулювання суспільних відносин, взаємодію органів державної влади з інститутами громадянського суспільства, розмежування бізнесу та влади, проведення адміністративної реформи;

– забезпечення прийнятого рівня економічної безпеки через поліпшення інвестиційного клімату, інноваційну діяльність, реформування податкової системи та проведення земельної реформи;

– забезпечення енергетичної безпеки країни шляхом зменшення енергетичної залежності та диверсифікації джерел енергопостачання, підвищення ефективності і управління паливно-енергетичним комплексом;

– досягнення високих соціальних стандартів та вирішення демографічних проблем через зміцнення середнього класу, подолання диспропорцій міграційних процесів, розвиток освіти та реформування системи охорони здоров'я, ліквідацію дитячої безпритульності;

– створення безпечних умов життєдіяльності та захист навколишнього середовища шляхом збалансованого природокористування, поліпшення екологічного стану водних ресурсів, розбудови єдиної державної системи цивільного захисту, реформування житлово-комунального господарства;

– реформування інститутів сектору безпеки, яке передбачає підтримання Збройних Сил України та інших військових формувань у стані високої боєздатності, забезпечення необхідного рівня їх фінансування, удосконалення правової бази, приведення кримінального законодавства та судочинства у відповідність до стандартів і рекомендацій Ради Європи та Європейського Союзу;

– прискорення реалізації судової реформи шляхом забезпечення прозорості діяльності судів, оптимізації системи судів загальної юрисдикції, посилення гарантій незалежності суддів, радикального підвищення рівня виконання судових

рішень;

– розвиток системи демократичного цивільного контролю над воєнізованими організаціями та правоохоронними органами держави через удосконалення законодавчого забезпечення, розвиток цивільно-військових відносин, поступову демілітаризацію правоохоронних та розвідувальних органів, залучення громадськості до вироблення та реалізації оборонної політики держави;

– забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави шляхом зміцнення системи колективної безпеки на європейському та євроатлантичному просторах, захисту та підтримки українських громадян за кордоном, завершення правового оформлення державного кордону, розвитку відносин з ЄС і НАТО, врегулювання «гарячих» та «заморожених» конфліктів.

Національна безпека України на теперішньому етапі розвитку повинна забезпечуватися шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.

На нашу думку дуже важливим є недопущення розбалансованості державних інституцій. Має бути «політична воля» вищого керівництва держави на проведення «реальних», ефективних реформ всіх ланок державного устрою, придержування принципу переваги суспільних цінностей та потреб над власними.

Висновки. Ці пріоритети та завдання передбачають невідкладне проведення реформ усіх складових життєдіяльності суспільства та держави – політичної, адміністративної, судової, податкової, земельної, місцевого самоврядування, освіти, охорони здоров'я,

сектору безпеки. Вони можуть бути реалізовані тільки консолідованими зусиллями державних інститутів України.

Ефективність дій влади щодо забезпечення національної безпеки має оцінюватися з точки зору реалізації завдань та пріоритетів, визначених стратегією національної безпеки України. Ключова роль у консолідації дій влади, спрямованих на виконання стратегії, належить Президенту України як Главі держави, Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил та Голові Ради національної безпеки і оборони України. Забезпечення виконання стратегії відповідно до чинного законодавства покладене на Кабінет Міністрів України, який, зокрема, має щорічно затверджувати план заходів, спрямованих на її виконання.

Реалізація цілей, потребує ефективного централізованого управління на основі системного підходу. Консолідація у масовій свідомості основних національних інтересів є однією з найважливіших передумов стабільного розвитку сучасної держави.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вавринчук М.П. Національна безпека України / М.П. Вавринчук. - К.: Кондор, 2008. - 600с.
2. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – ст. 351.
3. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах: монографія / [В. Ю. Богданович, А. І. Семенченко, Ю. В. Єгоров, О. О. Бортник]. – К. : Видавництво Кий, 2007. – 370 с.
4. Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства: навчальний

посібник / В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз. – Х.: УкрДАЗТ, 2011. – 266 с..

5. Захаров О.І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навчальний посібник / О.І. Захаров, П.Я. Пригунов. - К.: КНТ, 2008.-257 с.

6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Вікар, 1997. – 64 с.

7. Про контррозвідувальну діяльність : закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – ст. 89.

8. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – ст. 351.

9. Про Службу безпеки України : закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – ст. 382.

10. Про Стратегію національної безпеки України: указ Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015 // Офіційний вісник України. - 09.06.2015.- № 43. - стаття 1353. - С. 14.

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: указ Президента України від 24.09.2015 року №555/2015 // Офіційний вісник України. - 2015 р. - № 78. - стаття 2592. - С. 38.

12. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року "Про Стратегію кібербезпеки України»» від 15 березня 2016р. №96 // Офіційний вісник Президента України. – 2016. - № 10. - стаття 198. - С. 39.

13. Конвенція про кіберзлочинність: за станом на 10 вересня 2007 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – С. 107.